

06. Kosmos podle eleatů

A night sky photograph showing the Milky Way galaxy stretching across the upper half of the frame. The galaxy's core is visible as a bright, pinkish-purple band of stars. The foreground consists of dark, rugged, rocky terrain, possibly a canyon or a mountain range, silhouetted against the dark sky. A faint, warm glow is visible on the horizon, suggesting a distant light source or a reflection on the ground.

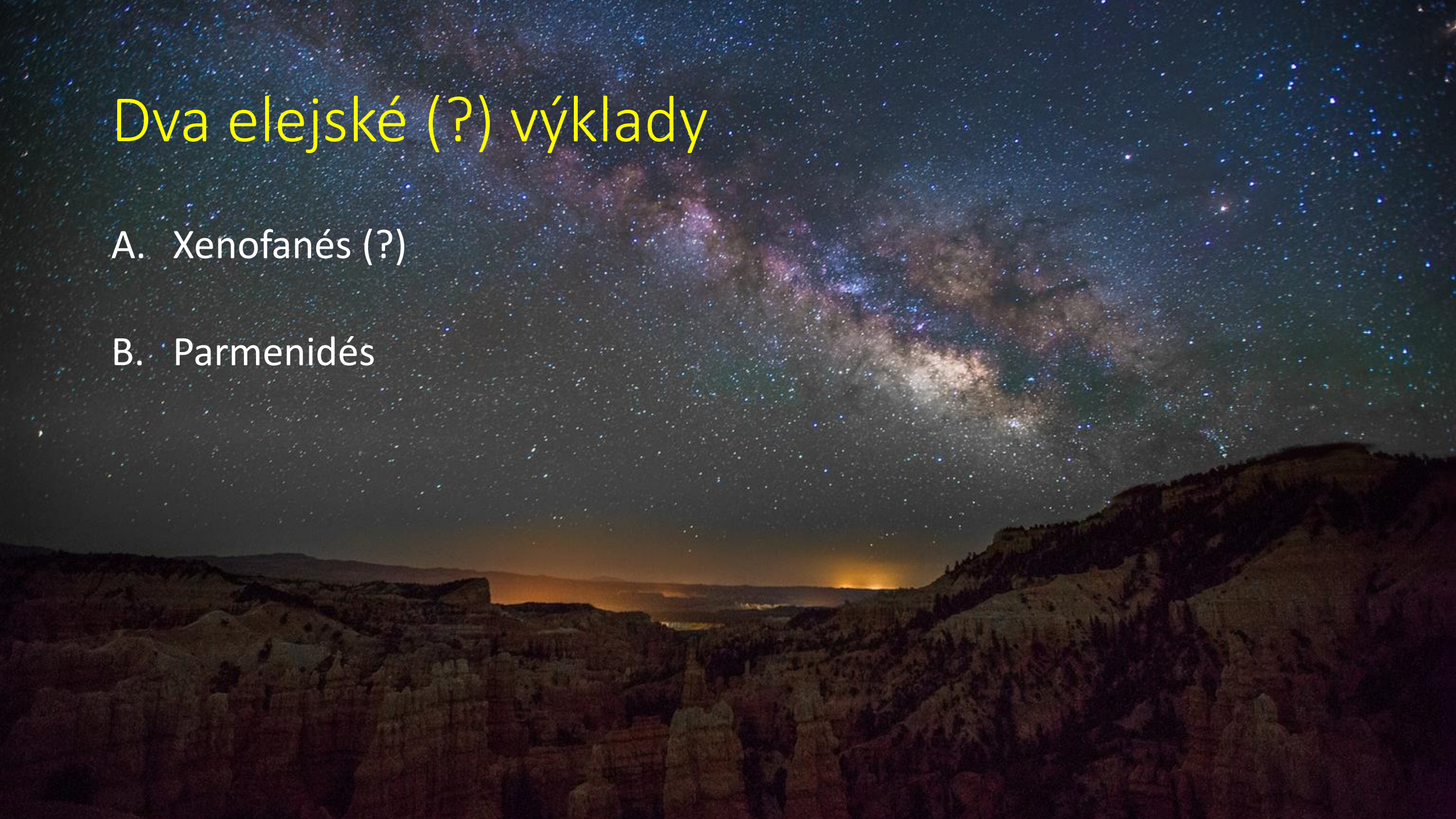
Rychlé připomenutí z minula

- Obecné motivy Hérakleitovy kosmologie
  - „fyzika protikladů“
  - pravidelná neustálá proměna všeho podle míry a *logu*
  - oheň jako hnací síla veškeré změna
  - vysvětlení nebeských těles nevyplývá zcela z předchozích principů
- Forma výkladu a metody
  - B zlomky – velmi hutná a nejednoznačná vyjádření
  - symbolické výrazy
  - komplexnost a systematičnost

Dva elejské (?) výklady

A. Xenofanés (?)

B. Parmenidés

A. Xenofanés

x) Xenofanés jako eleata?

- M. Patzia, „Xenophanes“ (*IEP*):
  - tvrzení, že Xenofanés byl Parmenidův učitel, je pravděpodobně mylné
- J. DeLong, „Parmenides“:
  - četná antická svědectví o návaznosti Parmenida na Xenofana
  - většina moderních badatelů přiznává určitou míru vlivu
  - svědectví budí dojem, že vliv byl ještě silnější, než se většinou připouští
- Xenofanés pravděpodobně žil v Eleji (či její blízkosti) v době, kdy tam mohl Parmenida ovlivnit
- reálnosti vlivu nasvědčují i paralely v jejich dílech
  - celková struktura a určité motivy z obsahu (např. rozlišení božského a lidského poznání)
  - Xenofanův nejvyšší bůh se v něčem podobá Parmenidovu jsoucnu
  - nižší epistemický status kosmologie

A. Xenofanés

a) Kosmogonie

i. Texty

- http://www.phil.muni.cz/fil/antika/kosmologie/7-xen_1Vznik.php

1. Xenofanés se domnívá, že země se mísí s mořem a časem se působením vlhka rozpouští. Říká, že má o tom takovéto důkazy: ve vnitrozemí a v horách se nacházejí mušle a v syrakúských lomech byl nalezen otisk ryby a mořských řas, na Paru zase hluboko v zemi otisk vavřínu a na Maltě ploché otisky všech mořských živočichů. A tvrdí, že ke vzniku těchto věcí došlo tehdy, když bylo v dávné době všechno pokryto bahnem a otisk v bahně zaschl. K zániku celého lidstva dochází pokaždé, když se země sesune do moře a promění se v bahno; pak znovu počíná vznikání a všechny světy mají takovýto základ (ταύτην πᾶσι τοῖς κοσμοῖς γίνεσθαι μεταβολήν).

A33 z Hippolyta, *Refutatio* I, 14, 5-6 (překlad převzat z *KRS*)

A. Xenofanés

a) Kosmogonie

ii. Výklad

- opakovaný vznik a zánik celku kosmu?
- jestliže nezaniká voda, nezanikají trvale ani nebeská tělesa →
- zaniká pouze uspořádání povrchu Země včetně celého lidstva

A. Xenofanés

b) Země

i. Texty

- http://www.phil.muni.cz/fil/antika/kosmologie/7-xen_2Zeme.php

ii. Výklad

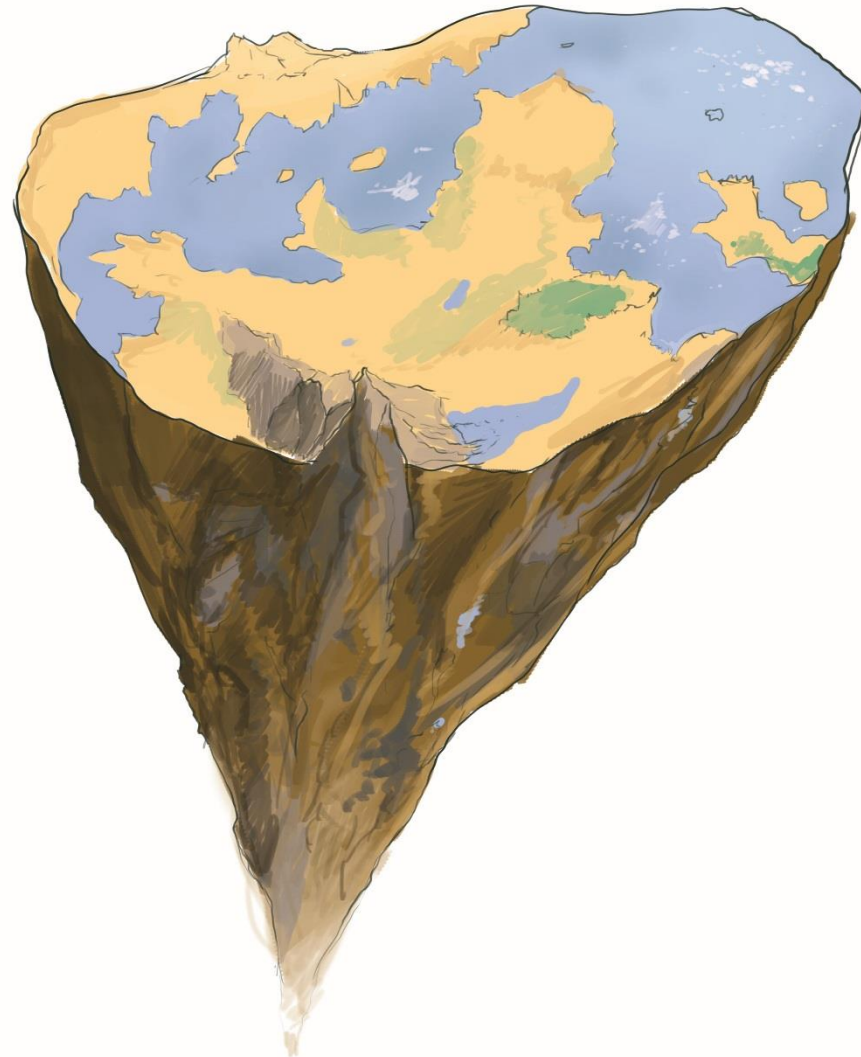
- originální, archaická představa
- ale také empirií ovlivněná představa
- představa neobsahující božské či nadpřirozené síly

A. Xenofanés

b) Země

© Michal Peichl, 2017

- jak nakreslit neomezeno?
- Země – podstatná část kosmu

A. Xenofanés

c) Nebeská tělesa

i. Texty

- http://www.phil.muni.cz/fil/antika/kosmologie/7-xen_3Telesa.php
- (+ A39, 44, 45)

ii. Výklad

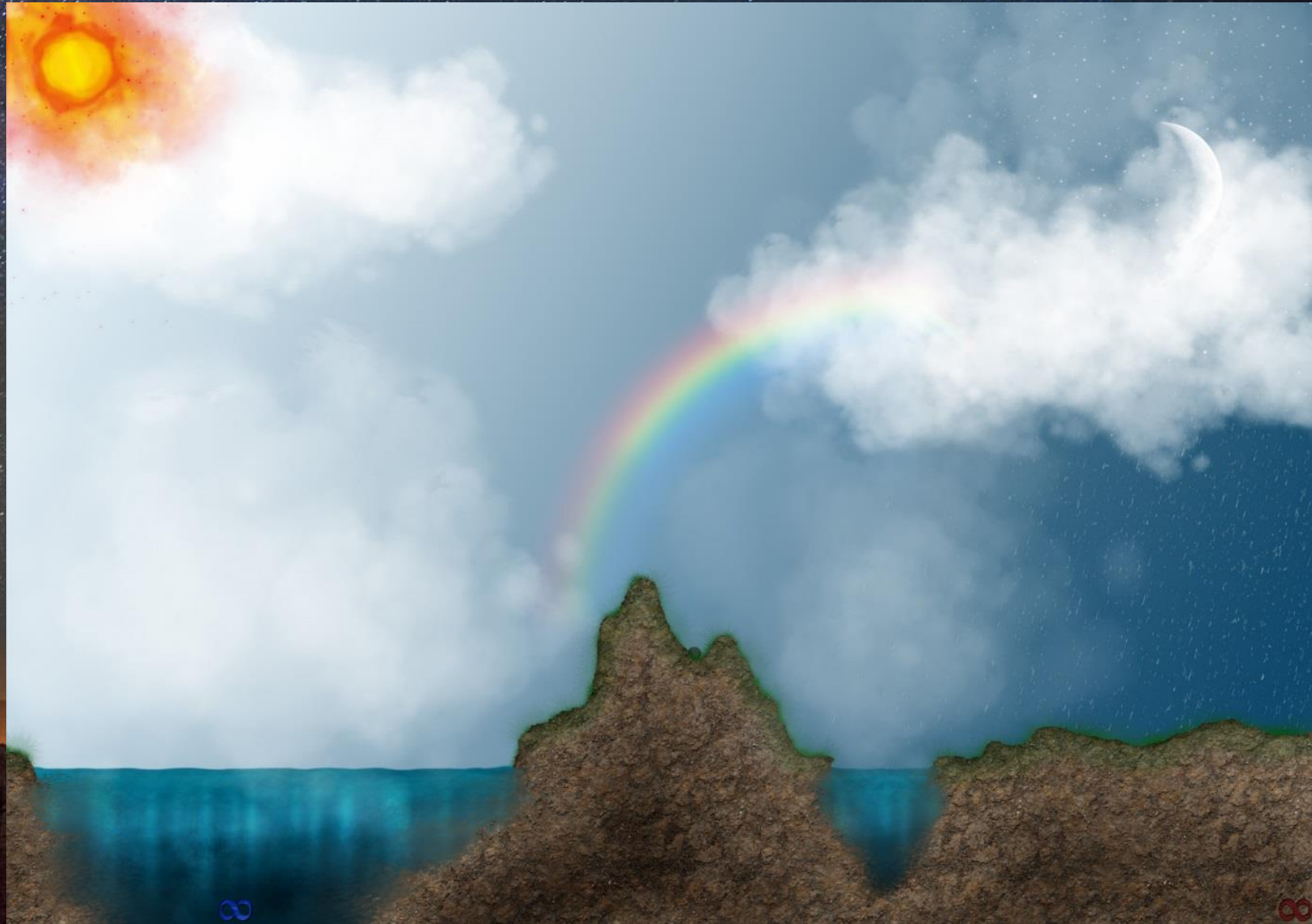
- kosmos závislý na pozemských dějích
- absence vysvětlení pravidelnosti

A. Xenofanés

c) Nebeská tělesa

© Honza Brázdil, 2012

A. Xenofanés

d) Kosmos jako celek

- čistě fyzikální vysvětlení
- pohyby a proměny vody jako aktivní činitel
- Země jako určující část kosmu
- děje na nebi odvozeny od pozemských interakcí
- schází vysvětlení pravidelnosti
- viz animace

A. Xenofanés

e) charakter Xenofanova výkladu

- typově odpovídá mílétským výkladům – dva počátky místo jednoho
- explicitně fyzika (voda, výpar, mrak, oheň) X mýtické vysvětlování →
- důsledná demýtizace a „deantropocentrizace“ výkladu přírody (snad v záměrné polemice s Homérem)
- odvolání na empirii!
- básnické prostředky
- někdy schází odůvodnění a vysvětlení

A. Xenofanés

f) výklad o kosmu v kontextu Xenofanovy filosofie

- pohyby a přeměny vody jako hlavní činitel na všech úrovních skutečnosti
- proti antropocentrickému (náboženskému) výkladu přírodních jevů i bohů
- nejasná otázka propojení kosmologie a „theologie“

A. Xenofanés

g) Xenofanův výklad o kosmu v kontextu vývoje myšlení

- samotná „kosmologie“ si nezaslouží příliš ocenění
- širší metodologický rámec však ano:
  - jako první adekvátně začlenil do teorie nálezy fosilií (Kirk)
  - → počátky vědecké metodologie! (M. Patzia, *IEP*)
- koncepce nehybného boha (u Xenofana bez jasného kosmologického významu) → Aristotelův nehybný hybatel (nejvyšší princip aristotelského kosmu) (J. Lesher, *SEP*)

B. Parmenidés

x) Ontologie vs. kosmologie

i. Texty

1. Je třeba, aby ses dozvěděl vše: jak neochvějné srdce pěkně zakulacené pravdy, tak mínění smrtelníků, v nichž není pravé spolehlivosti. Přesto máš zvědět i toto: jak by to, co je míněno, mohlo být pokládáno za jisté, pronikajíc veskrze všemi věcmi.

B1, 28-32, Simplikios, *De caelo*, 557, 25 (překlad F. Karfík, *KRS*, zl. 301, s. 330)

2. Parmenidés přechází od předmětů myšlení k předmětům smyslového vnímání či, jak se sám vyjadřuje, od pravdy k mínění, když píše:
„Zde ukončuji svůj důvěryhodný výklad a myšlenku o pravdě; od této chvíle poznávej mínění smrtelných lidí, naslouchaje klamnému pořádku mých slov.“

B8, Simplikios, *In Arist. Phys.* 30, 14 (překlad F. Karfík, *KRS*, zl. 300, s. 329-330)

B. Parmenidés

x) Ontologie vs. kosmologie

ii. Výklad

- „pravda“ vs. „mínění“
- proč vůbec i „mínění“?
- jaká je epistemologická hodnota kosmologie?
- více viz v oddíle f)

B. Parmenidés

a) Kosmogonie

i. Texty

1. Máš poznat přirozenost aithéru a všechna znamení [tj. souhvězdí] v něm a ničivá díla čisté svítily zářícího Slunce, i odkud vznikly; a máš se dozvědět o oběžných dílech Měsíce s kulatýma očima a o jeho přirozenosti; a máš poznat také všeobklopující nebe, odkud vzniklo a jak je svým působením Nutnost spoutala, aby drželo hranice hvězd.

B10, Kléméns Alexandrijský, *Strom.* V, 138 (překlad F. Karfík, *KRS*, s. 335, zl. 305)

2. Když Parmenidés začal mluvit o smyslových předmětech, říká:
„... jak Země a Slunce i Měsíc, jakož i společný aithér a mléčná po nebi dráha, nejzazší Olymp a teplé jak hvězdy spěchaly vznikat.“
A udává vznik všeho, co vzniká a zaniká, až po části živočichů.

B11, Simplikios, *In Arist. De caelo* 559, 20 (překlad částečně podle *ZPM*)

B. Parmenidés

a) Kosmogonie

i. Texty

3. Zcela uprostřed smíšených prstenců je [prvotní příčina] pohybu a vznikání - ten nazývá Spravedlností a Nutností, bohyní, jež všechno řídí a třímá klíče. Vzduch je prý výměškem Země, neboť se vypařil vlivem jejího příliš mocného tlaku; Slunce je výdechem ohně a rovněž Mléčná dráha; Měsíc je prý smíšen z obojího, vzduchu a ohně. Docela nahoře nade vším stojí kolem dokola aithér, pod ním je umístěn ohňový útvar, jež nazýváme Nebem, a pod ním už je oblast Země.

A37, Aëtios, *Plac.* II, 7, 1 (překlad F. Karfík, *KRS*, zl. 307, s. 335)

4. Nejprve ze všech bohů si smyslila Eróta stvořit.

B13, Platón, *Smp.* 178b; Aristotelés, *Met.* 984b 23; Plútarchos, *Amat.* 13, p. 756; Simplikios, *Phys.* 39, 18 (překlad převzat ze *ZPM*)

5. Tímto způsobem podle mínění vznikly tyto věci a nyní jsou a potom v budoucnu, až dozrají, skončí; jim dali lidé jména, aby odlišili jedny od druhých.

B19, Simplikios, *In Arist. De caelo*, 558, 8 (překlad F. Karfík, *KRS*, zl. 312, s. 339)

B. Parmenidés

a) Kosmogonie

ii. Výklad

- vznik nebe, hvězd, Slunce, Země, Měsíce, živočichové, „všechno“ (a.1, a.2)
- mechanismus – „fyzikální“ interakce (tlak) a přeměny (vzduch → oheň)? (a.3)
- nadpřirozený božský činitel – a.3, a.4?
- Ērós – ozvuk Hésioda?
- zánik všech věcí, snad celého kosmu (a.5)?

B. Parmenidés

b) Země

i. Texty

- http://www.phil.muni.cz/fil/antika/kosmologie/8-parm_3ZSM.php (1-3)

ii. Výklad

- Země je kulatá!
- představa kulaté Země je podmínkou pro členění do (klimatických?) pásů
- zřejmě vznikla (viz text a.2)

B. Parmenidés

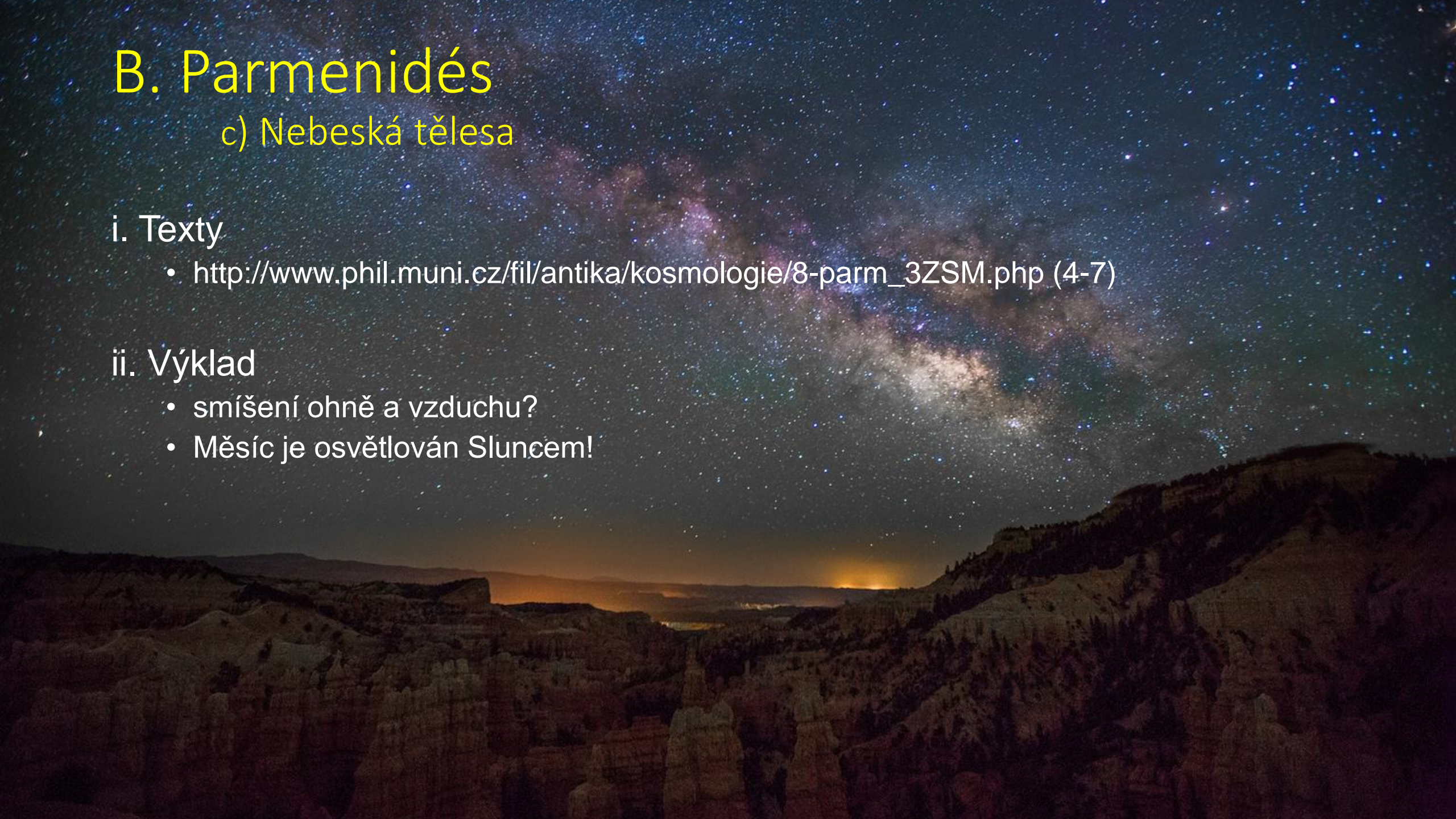
c) Nebeská tělesa

i. Texty

- http://www.phil.muni.cz/fil/antika/kosmologie/8-parm_3ZSM.php (4-7)

ii. Výklad

- smíšení ohně a vzduchu?
- Měsíc je osvětlován Sluncem!

B. Parmenidés

d) celek kosmu

i. Texty

1. Užší prstence jsou naplněny nesmíšeným ohněm, ty, jež následují po nich, jsou naplněny nocí, ale je do nich vysílán podíl plamene; a uprostřed nich je bohyně, která všechno řídí; neboť vládne nad neblahým rozením a pářením všeho, posílajíc ženské, aby se smísilo s mužským, a naopak zase mužské, aby se smísilo s ženským.

B12, Simplikios, *In Arist. Phys.* 39, 14 a 31, 13 (překlad F. Karfík, *KRS*, zl. 306, s. 335)

2. Parmenidés říkal, že existují prstence opletené jeden okolo druhého, jeden z řídkého a jiný z hustého, a že jsou mezi nimi jiné, které jsou smíšené ze světla a tmy. To, co je všechny obklopuje jako hradba, je pevné; pod tím je ohňový prstenec; a podobně to, co se nachází uprostřed nich všech, je pevné, a okolo toho opět ohňový prstenec. Zcela uprostřed smíšených prstenců je [prvotní příčina] pohybu a vznikání – ten nazývá Spravedlností a Nutností, bohyní, jež všechno řídí a třímá klíče. Vzduch je prý výměškem Země, neboť se vypařil vlivem jejího příliš mocného tlaku; Slunce je výdechem ohně a rovněž Mléčná dráha; Měsíc je prý smíšen z obojího, vzduchu a ohně. Docela nahoře nade vším stojí kolem dokola aithér, pod ním je umístěn ohňový útvar, jež nazýváme Nebem, a pod ním už je oblast Země.

A37, Aëtios, *Plac.* II, 7, 1 (překlad F. Karfík, *KRS*, zl. 307, s. 335)

B. Parmenidés

d) celek kosmu

ii. Výklad

- nejasná představa, málo zlomků
- „prstence“ snad navazují na Anaximandrový „kruhy“
- smíšení dvou principů s protikladnými vlastnostmi

B. Parmenidés

e) charakter Parmenidova výkladu

- básnické vyjadřování
- příliš zlomkovité dochování

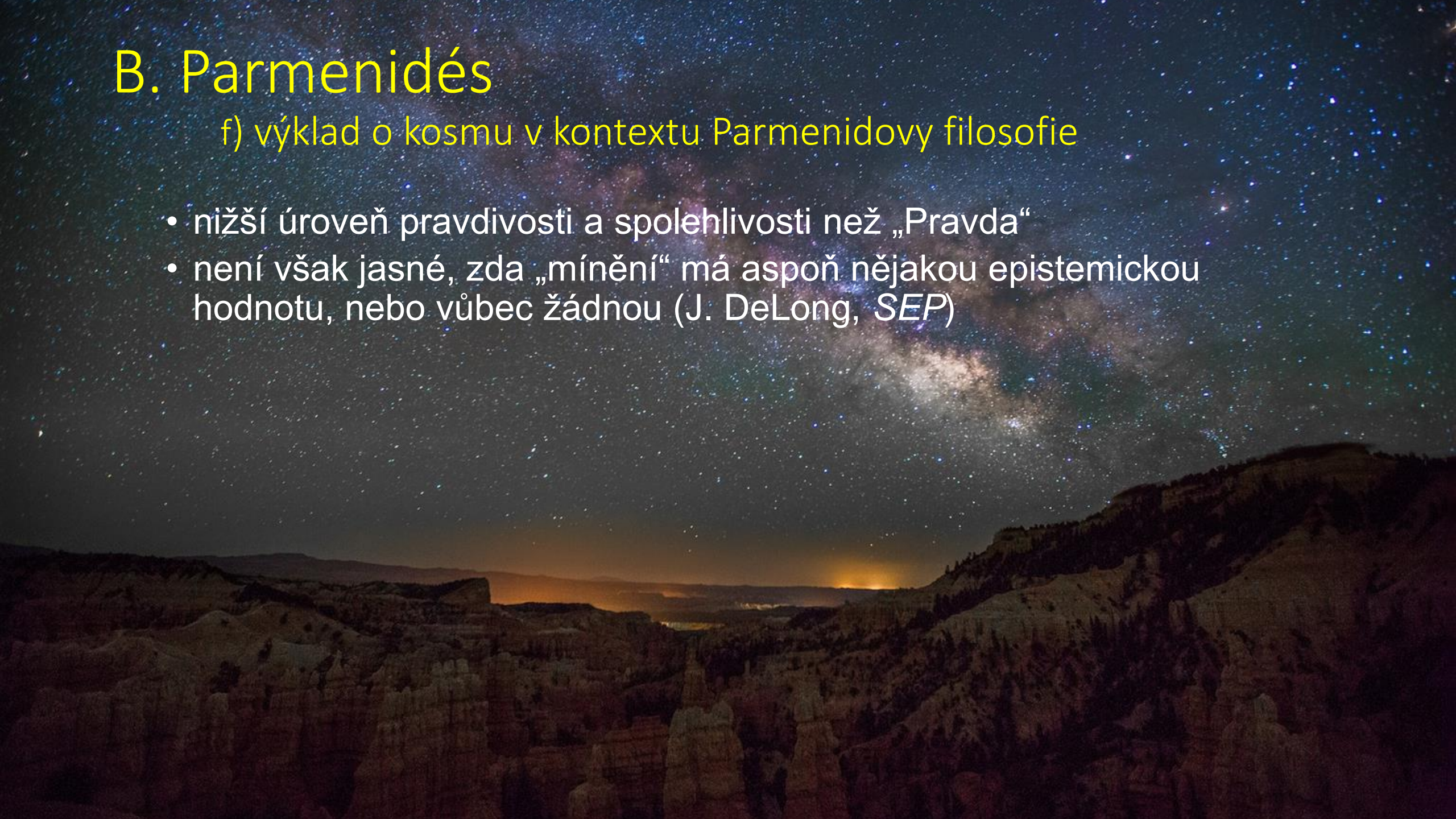

B. Parmenidés

f) výklad o kosmu v kontextu Parmenidovy filosofie

- nižší úroveň pravdivosti a spolehlivosti než „Pravda“
- není však jasné, zda „mínění“ má aspoň nějakou epistemickou hodnotu, nebo vůbec žádnou (J. DeLong, *SEP*)

B. Parmenidés

g) Parmenidův výklad o kosmu v kontextu vývoje myšlení

- málo informací
- mýtické výrazové prostředky
- obdoba Hésiodovy kosmogonie
- nová témata (J. DeLong)
  - vznik živočichů
  - rozmnožování
  - vztah mysli a těla
- „nic nevzniká z ničeho!“ (A. Gregory)